

TRABZON'DA MEŞVERET GAZETESİNE GÖRE TRABLUSGARP SAVAŞI'NIN TRABZON'DAKİ YANSIMALARI

*Melek ÖKSÜZ**

ÖZ

1911 yılında İtalya'nın çeşitli bahanelerle Osmanlı yönetiminde bulunan Trablusgarp'a saldırması ile başlayan süreçte Trabzon basını olayları yakından takip etmişti. Trabzon'da yayınlanan gazetelerden Trabzon'da Meşveret, bir yandan Osmanlı Ajansı'ndan aldığı haberlerle halkı bilgilendirirken öte yandan yazılarıyla İtalya'ya gösterilen tepkilerde halkın sözcülüğünü yapmıştı. Ayrıca cepheden gönderilen mektuplara gazete köşesinde yer vererek halkın heyecanına ortak olmuş ve bölgeye yardım elinin uzatılmasına katkı sağlamıştır. Daha da önemlisi savaşla birlikte politik çekişmelerin yaşandığı bir dönemde gazete aracılığı ile sağduyu çağrısında bulunulmuştur. Bu çalışma, İtalya'ya karşı gösterilen tepkiyi ve Trabzon halkının milli meselelerdeki duyarlılığına Trabzon'da Meşveret'in satırlarında nasıl yer verildiğini göstermeye çalışmıştır.

Anahtar Sözcükler: Trablusgarp, Savaş, Trabzon, Trabzon'da Meşveret

THE REFLECTION OF THE TRIPOLI WAR (1911-1912) ON TRABZON ACCORDING TO TRABZON'DA MEŞVERET NEWSPAPER

ABSTRACT

It is believed that the Trabzon press covered to a great extent the actual events particularly after the Italian invasion of Tripoli under Ottoman Empire in 1911 on various occasions. The newspaper *Trabzon'da Meşveret*, being published in Trabzon, both informed the public with news from *L'Agence Télégraphique Ottomane* (the Ottoman News Agency) and became the public spokesperson against Italy. Publishing the letters sent from the Tripoli through its

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü, TRABZON.

columns, *Trabzon'da Meşveret* shared public excitement and contributed to lending a hand to the region. More importantly, the newspaper called for a common sense in the period in which political conflicts existed as well as wartime sensitivities. This study aims to show how the sensitivity of Trabzon public in national issues and the reaction against Italy were depicted in *Trabzon'da Meşveret*.

Keywords: Tripoli, War, Trabzon, Trabzon'da Meşveret

Giriş

20. yy'ın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti'ni adeta adım adım yıkılışa götüren üç önemli savaşın gerçekleştiği bir zaman dilimidir ve bunlardan ilki Trablusgarp Savaşı'dır. Bütün dünyada bir taraftan milliyetçilik cereyanları gelişirken öte yandan sömürgecilik faaliyetleri, devletlerarası ilişkileri şekillendiren en önemli unsurdu. Bu sürece geç katılan İtalya, 1870 yılında milli birliğini tamamlayarak sömürgecilik yarışına girmişti. Tunus'u Fransa, Mısır'ı da İngiltere ele geçirdiği için İtalya, bir başka Osmanlı vilayeti olan Trablusgarp'a göz dikmişti. 1880'li yıllardan itibaren Trablusgarp'ı işgal programına alan İtalya, o tarihlerden beri burayı ele geçirebilmek için gerekli ulusal ve uluslararası plan ve hazırlıkları yapmaya başlar.¹ İtalya bu doğrultuda öncelikle gizli antlaşmalar yoluyla Avrupa devletlerinin onayını almayı başarır.² Avanzade M. Süleyman 1912'de kaleme aldığı eserinde "*Herkes birer suretle eline geçirdiği yerden müstefid olurken elbet bizim makarnacılar da sükût edemezlerdi. Öteden beri matmah-ı nazarları olan Trablusgarp'ı zabt ve istila için Avrupa'nın muvafakat-ı zimniyesiyle ortaya atıldı*"³ diyerek Avrupa devletlerinin sömürge yarışına, İtalya'nın da Trablusgarp'ı ele geçirme plan ve projeleri çerçevesinde katıldığına işaret ediyordu.

Trablusgarp'ı sömürgeci çabalarının hedef coğrafyası olarak belirleyen

¹ Filibe'de çıkan Balkan Gazetesi 4 Ağustos 1906 tarihli nüshasında, Rusya'da çıkan İtalyan gazetesi La Vita'dan aldığı bir habere yer verir. Haberin sunuluş mantığı İtalya'nın bölgedeki Alman faaliyetlerinden duyulan rahatsızlığı göstermektedir. Burada Trablusgarp'a giden bir Alman heyetinin oradaki faaliyetlerine değinilerek, bunun İtalya açısından tehlikelerine işaret edilmektedir. Nitekim La Vita'ya göre bu heyetin bölgede etkili olan Sunûsilerle ticari münasebeti gerçekleştirerek üzerlerinde nüfuz sahibi olmak ve böylece Alman sömürgesi Kamerun ile Trieste'yi Trablus üzerinden birleştirmek niyetinde olduğuna dikkat çekilir. *Balkan*, No: 9, 22 Temmuz 1322 (4 Ağustos 1906)

² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C:1, Ks: II, Ankara 1991, s. 36-37, 55-56, 108, 150; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s. 357-361, 453-457; İlhan F. Akın, *Siyasi Tarih 1870-1914*, Ankara 1983, s.78,86-90; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C:IX, Ankara 1996, s.261.

³ Avanzade M. Süleyman, Trablusgarp, *Devlet-i Aliyye- İtalya Vekayi-i Harbiyesi*, İstanbul 1327, s.4.

İtalya, bir yandan siyasi araçları kullanırken öte yandan, banka ve okul açarak Trablusgarp ahalisi ile temaslarını sağlayacak faaliyetleri de gerçekleştirmişti. Bölgenin siyasi, sosyal ve iktisadi denetimini ele geçirmelerine zemin hazırlayan bu gelişmeler İtalya'yı bölge üzerinde hak iddia edecek bir konuma getiriyordu. Bu şekilde İtalya, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki ihmalkârlıklarını kullanarak işgalin gerekçesinin kendiliğinden ortaya çıkmış olduğunu iddia edecek bahaneleri elde etmişti.⁴ Böylece Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgal edilmesi meşru ve insani bir olay gibi takdim edilmeye başlanmıştı.

İtalya, bütün hazırlıkları tamamladığına kanaat getirince, Trablusgarp'ı işgal etmek amacıyla İstanbul'daki İtalyan elçiliği aracılığıyla 28 Eylül 1911'de Babiâli'ye bir nota verdi. Bu notada öncelikle Trablusgarp'ın İtalya için önemi belirtiliyor ve işgal gerekçesi sıralanıyordu. İlk olarak İtalya'nın bölgede gerçekleştirmek istediği iktisadi teşebbüslere Osmanlı Devleti'nin engel olduğu iddia ediliyordu. Ayrıca İtalyanlarla diğer yabancıların güvenliklerinin de tehlikede olduğu belirtiliyordu. Öte yandan İtalya, daha önce Trablusgarp'a askerî nakliye gemileri göndermemesi için Osmanlı Hükümeti'ni uyarmasına rağmen Babiâli tarafından gemilerin gönderilmesi ve bu durumun da Trablus'ta tehlike oluşturmasına dikkat çekiliyordu. İtalyanlar, bu notada işgal gerekçelerini şu şekilde ifade ediyorlardı: *“Binaenaleyh hükümet-i kraliye ba'd-evin kendi haysiyet ve menafinin sıyanetine mecbur bulunduğu cihetle Trablusgarp ve Bingazi'yi kuvve-i askeriye ile işgale karar vermiştir. İtalya'nın tevkif edebileceği suret-i tesviye-i yegâne bundan ibarettir.”*⁵

Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın iddialarını cevaplandırmak için 29 Eylül 1911'de karşı nota göndermişti. 28 Eylül tarihli notada ileri sürülen gerekçeler sadece bir bahane olduğu için İtalya, Osmanlı Devleti'ne verdiği sürenin dolmasını beklemeden 29 Eylül 1911'de *“ilân-ı harp”* notasını Osmanlı Hükümeti'ne gönderdi.⁶ Bu notanın Babiâli'ye ulaşmasından 2 saat önce, İtalya'nın Preveze açıklarındaki Türk gemilerine saldırması ile de savaş fiilen başlamış oldu.⁷

İtalyanlar donanmalarına güvenerek Trablusgarp kıyılarına asker çıkarıldılar. Ancak bölgeye giden gönüllü Türk subaylarının oradaki yerli kuvvetleri örgütlemeleri sonucunda İtalyanlar kıyılardan içerilere giremediler. Bunun üzerine İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için, Rodos ve Oniki

⁴ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916)*, Ankara 1995, s. 12-19, 30-34; Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara 2006, s. 22-26

⁵ 28 Eylül 1911 tarihli nota için bkz. Avanzade M. Süleyman, *a.g.e.*, s. 7-8; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 61-67; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 34-35; Bayur, *a.g.e.*, C.II, Ks. I, s. 93-95.

⁶ Trablusgarp Savaşı, Türkiye'nin tavır sonucunda değil İtalyanların ipotek koydukları Afrika topraklarını ele geçirme çabası nedeniyle ortaya çıkan sorunu, silahla çözme girişimiydi. Timothy W.Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri (1911-1912)*, Çev: Deniz Berktaş, İstanbul 2008, s. 76.

⁷ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 69; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 37.

Ada'yı işgal etti, Çanakkale Boğazı'nı topa tuttu. Ancak bu çabalarından bir sonuç alamadı. Bu sırada Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine Osmanlı Devleti, İtalya ile anlaşmak zorunda kaldı.

Savaşın sonlanması ise 18 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması ile mümkün olmuştur. Bu anlaşmayla Trablusgarp ve Bingazi, İtalya'ya bırakılmıştır.⁸

İtalyanların Kızıldeniz'deki Faaliyetleri ve Savaşla İlgili Haberlerin Trabzon'da Meşveret Gazetesine Yansımaları

Savaşın daha ilk günlerinde İtalya, Kızıldeniz'e asker ve gemi göndermişti. Çünkü sömürgesi Eritre'ye Yemen'deki Türk kuvvetlerinin saldırmasından korkuyordu. Ayrıca Türklerin bölgedeki kabilelere silah yardımı yapma ihtimali de vardı.⁹ İtalya, daha savaşın başlangıcında aldığı başarısızlıklar dolayısıyla savaşı Trablusgarp dışına taşımakta hiç tereddüt etmedi ve Kızıldeniz'e yönelik harekâta girişti.

İtalya'nın Kızıldeniz'e saldırdığına dair haberler Trabzon'da yayınlanan *Trabzon'da Meşveret* gazetesinde¹⁰ de yer bulmuştu. Bu doğrultuda yapılan yorumlarda, İtalya'nın bu saldırısının nedeninin o zamana kadar Trablusgarp'ta aldığı başarısızlıkları telafi etmek olduğu ileri sürülmekteydi. 8 Şubat'ta bir İtalyan kruvazörünün Babü'l-Mendeb'i topa tuttuğu belirtilirken¹¹ 9 Şubat'ta Osmanlı Ajansı'ndan alınan haberde İtalyanların Konfuda Limanı'nı tekrar bombaladıkları bildiriliyordu.¹² *Trabzon'da Meşveret* gazetesini sahibi ve aynı zamanda başyazarı Nâci gazetede bir yazısında İtalyanların Kızıldeniz sahilinde küçük bir kasaba olan Konfuda'ya saldırmalarını “*İtalyanların Osmanlı satveti karşısında ne kadar aciz ve korkak bir düşman olduklarının bir kez daha ispatı*”¹³ olarak değerlendiriyordu. 15 Şubat'ta İtalya'nın Fersane'ye 500 asker çıkardığı da verilen haberler arasındaydı.¹⁴ İtalyanların Kızıldeniz'deki faaliyetleri barış anlaşmasına kadar devam etmişti.¹⁵

İtalyan saldırısının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Ön Asya coğrafya-

⁸ Anlaşma metni için bkz. Kurtcephe, *a.g.e.*, s.218-221; Şıvgın, *a.g.e.*, s.137-140.

⁹ H. Labrousse, “1911-1912 Türk İtalyan Harbi Sırasında Kızıldeniz'de Deniz Harekâtı”, Çev: Cemalettin Taşkıran, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 38, (Şubat 1995), s. 175; Kurtcephe, *a.g.e.*, s.130-131.

¹⁰ “Trabzon'da Meşveret”, 1908 den beri Çarşamba ve Cumartesi olmak üzere haftada iki gün yayınlanan bir gazete olup sahibi Nâci (Meşveretçi Nâci)'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Birinci, “Meşveretçi Naci Bey ve Gazetesi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 5, (Güz 2008), s. 139-149; Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, Ankara 1994, s. 48-53.

¹¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:251, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

¹² *Trabzon'da Meşveret*, No:251, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

¹³ Nâci, “Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimidir”, *Trabzon'da Meşveret*, No: 375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912).

¹⁴ *Trabzon'da Meşveret*, No:354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912)

¹⁵ İtalya'nın Kızıldeniz'deki saldırıları için bkz. Labrousse, *a.g.m.*, s.175-176. Ayrıca, Kurtcephe, *a.g.e.*, s.135; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 98.

sındaki su yolları üzerinde başka sorunları da mevcuttu. Yemen’de İmam Yahya isyan halindeydi, Asir’de ise Seyyid İdris İtalyanlar ile işbirliği yapmaktaydı. Yapılan anlaşma ile Yemen isyanı sona ermiş ise de Seyyid İdris meselesi hâlâ devam etmekteydi. *Trabzon’da Meşveret*’in 10 Şubat 1912 tarihli nüshasında, İtalyanların asi İdris’e silah ve para yardımı yaptıklarının Araplar tarafından Osmanlı Hükümeti’ne ihbar edildiği yazılıydı. Hatta Arapların, İdris aleyhine isyan ederek Osmanlı Devleti’ne sadakatlerini sundukları da ilave ediliyordu.¹⁶ Seyyid İdris’in bu ihaneti Osmanlı Devleti ve İslam âleminde tepkiyle karşılanmıştı. Gazeteler, sütunlarında bu olayı kınayan yazılara bolca yer vermekteydiler.¹⁷

Beyrut Bombardımanı

İtalya, savaş öncesinde Avrupalı devletlerle yaptığı gizli anlaşmalarda özellikle Avusturya ve Rusya’nın beklentileri doğrultusunda savaşın Trablusgarp’la sınırlı kalacağına dair garanti vermişti. Ancak Trablusgarp ve Bingazi’yi kolayca ele geçirebileceğini düşünen İtalya sahilde bazı başarılar elde etmesine, hatta 5 Kasım 1911’de Trablusgarp ve Bingazi’yi ilhak ettiğini açıklamasına rağmen¹⁸ burada güçlü bir direniş ile karşılaşmış ve başarısız olmuştu.¹⁹ Bu nedenle savaşı başka bölgelere yayma kararı olarak 24 Şubat’ta Beyrut’a saldırmıştı.

24 Şubat günü saat 09.00’da iki İtalyan zırhlısı Osmanlı Devleti’nin Beyrut’ta bulunan Avnillah zırhlısını tahrip etmişti. Ayrıca saldırı anında halkın rıhtımda toplanmış olmasından dolayı çok sayıda ölen ve yaralanan olmuştu. Ek olarak Osmanlı Bankası kısmen tahrip olmuştu. Halkta büyük heyecan ve endişe meydana gelmiş, ordunun silah deposundan silah alan halk İtalyanlara karşı silahlanmıştı.²⁰

Trabzon’da Meşveret, saldırı ile ilgili olarak bir yandan Osmanlı Ajansı’ndan aldığı haberleri okurlarıyla paylaşırken diğer yandan saldırıyı kınayan yorumlar da yayınlamıştı. 25 Şubat tarihli ajans haberinde, İtalya’nın Beyrut saldırısı ile ilgili gerekçesi şu şekilde açıklanıyordu: “*İtalya’nın Beyrut’ta gemilerimizi tahrip etmesi Bahr-i Sefid harekâtında serbestisini isbat için imiş, Suriye sevhilinde daha bazı harekât-ı tecavüzkârânedede*

¹⁶ *Trabzon’da Meşveret*, No:351, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

¹⁷ Konu ile ilgili olarak, Tanin gazetesinden alınarak yayınlanan tercüme bir mektup için bkz. Melek Öksüz, “Giresun Basımında ‘Trablusgarp Savaşı’ ve Toplanan Yardımlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 181, (Ağustos 2009), s. 43-44.

¹⁸ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I, s.116- 129; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 632, 633, 640.

¹⁹ *Trabzon’da Meşveret*, No:354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912)

²⁰ *Trabzon’da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912); Necdet Hayta, “Beyrut’un İtalyanlar Tarafından Bombardımanı (24 Şubat 1912)”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı:38, (Şubat 1995), s. 188-189; Ömer Osman Umar, “Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya’nın Beyrut’u Bombardımanı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:XVII, Sayı: 51, (Kasım 2001), s. 727-784.

bulunacakmış."²¹ İtalya hükümetine göre bu saldırı Avnillah korveti ve Ankara torpidobotunun Trablusgarp'a yönelik kaçak nakliyatı himaye etmesine engel olmak amacıyla yapılmıştı.²² Budapeşte gazetelerine dayanılarak 27 Şubat tarihli Osmanlı Ajansı'ndan yansıyan bilgiye göre, İtalya'nın Beyrut bombardımanı ile Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti üzerinde baskı yapmasını sağlayarak Babiâli'yi barışa zorlamaya çalıştığı bildiriliyordu. Haberin devamında, bu saldırının Osmanlı Devleti'ni İtalya'nın istediği gibi bir sulha yaklaştırmayacağı da belirtiliyordu.²³

Trabzon'da Meşveret gazetesi sahibi Nâci'nin "*Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimdir*" başlıklı yazısında İtalyanların çaresizliğini ve Osmanlı Devleti'ni acil bir barışa zorlama girişimini Budapeşte gazetelerinin bakış açısına paralel değerlendiriyordu: "*Trablus'u harben zabt edemeyeceklerini ve günler geçtikçe ba-husus sıcaklar başladıkça oradaki muvaffakiyetlerinin fenalaşacağını pek güzel anlamış olan İtalyanlar sulhun icrasına, ilhakın mani-i azim teşkil ettiğini görmekte de bütün bütün haritayı, pusulayı şaşırıldılar. Artık ellerinde istimal edilecek son silah kalmıştı ki o da sevahilimizi tehdit idi.*" Yazara göre; İtalya işte bu düşünce ile Yemen ve Beyrut'a saldırmıştı ve Beyrut saldırısı tamamen bir blöftü.²⁴ Nâci'nin "*İtalyanların Son Tedbirleri*" başlıklı yazısında da benzer görüşler hâkimdi. O, "*Sevahili yüzlerce mil baid mesafede bulunan Trablus'un ancak binde bir kısmını işgal eden İtalyanlar, uğradıkları makhuriyet-i azimeden son derece müesser olarak Trablus'da temin-i muvaffakiyet için Yemen sahillerinde, Akdeniz kıyılarında nümayişler yapmaya başladılar. Yemen'de birkaç istihkamata, Bahr-i Sefid'de Beyrut'u bombardıman ettiler*"²⁵ diyerek İtalyanların Trablusgarp harici saldırılarının, Trablusgarp'taki başarısızlıktan ileri geldiğini iddia ediyordu.

Beyrut, Doğu Akdeniz'in en önemli limanı olduğu için Osmanlı Hükümeti, Avrupalı devletler nezdinde saldırıyı protesto etmişti.²⁶ Ayrıca İtalya'nın savaşı genişletmeye hazırlandığına dair söylentilere²⁷ karşılık olarak Hükümet sert önlemler alacağını ve öncelikle boğazları kapatacağını bildir-

²¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

²² Hayta, bu iki savaş gemisinin Beyrut'ta bulunmasının Lahey Sulh Konferansı'nın "Açık limanların bombardıman edilmeyeceği" hükmünden şehrin faydalanmasına engel olduğunu savunmaktadır. Bkz. Hayta, *a.g.m.*, s.186.

²³ *Trabzon'da Meşveret*, No:356,15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

²⁴ Nâci, "Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimdir", *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912).

²⁵ Nâci, "İtalyanların Son Tedbirleri", *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

²⁶ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

²⁷ İtalya'nın savaşı Ege Denizi'ne genişletme söylentileri için bkz. Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:3, Sayı:8, (İzmir 1998), s.. 267-269.

mişti.²⁸ Bir yandan da Beyrut'ta asayişî sağlayacak ve müdafaada bulunacak yeterli miktarda kuvvet bulunmasına rağmen Şam'dan asker ve mühimmat takviyesine girişildi. Osmanlı Hükümeti'nin aldığı tedbirler neticesinde Beyrut'ta asayiş sağlandıktan sonra halk, silah deposundan aldığı silahları iade etmişti. Kısa zamanda mağazalar, dükkânlar yeniden açılmış ve herkes yeniden işi ile meşgul olmaya başlamıştı.²⁹

Osmanlı Hükümeti, sadece kendi vatandaşlarının değil, Beyrut'taki yabancıların da güvenliği için gerekli tedbirleri almıştı. Bu tedbirlerle ilgili Beyrut'taki yabancı devlet konsoloslarının valiyi ziyaret ederek teşekkür etmeleri "*Konsoloslar, tebaalarının muhafazası için hükümetin gösterdiği gayret ve faaliyetten dolayı valiye teşekküratta bulunmuşlardır*" şeklinde gazete sütunlarına yansımıştı. 25 Şubat tarihli olaylarla ilgili konsoloslar tekrar valiye teşekkür için gittiler ve İtalyanların vahşetlerini hükümetlerine bildireceklerini söylediler.³⁰

İtalyanlar, başlangıçta saldırıyı inkâr etseler de konsoloslar saldırıyı hükümetlerine çoktan bildirmişlerdi. Nitekim bu saldırı uluslararası basında da yer bulmuştu. Beyrut'ta Fransız nüfusunun yoğun olmasından dolayı bu olay, Fransa'da büyük yankı yapmıştı. Fransız yazarlar, bu saldırının aynı zamanda kendilerine yapılmış bir saldırı olarak değerlendirildiğini belirterek İtalya aleyhinde yazılar yazmışlardı. Saldırının ardından Fransa, Girit'te bulunan iki zırhlısını Osmanlı Devleti'nin muvafakatiyle Beyrut'a göndermişti. Alman basını Beyrut saldırısının İtalya ile Fransa arasındaki ilişkileri kötü yönde etkileyeceğini ve Almanya'nın aracılık için devreye gireceğini yazarken; Avusturya basını da bu olayın büyük devletlerce protesto edilmesine gerektiğine işaret ediyordu.³¹

İtalya'nın Çanakkale'ye Saldırması

Mart ayında gazetelerde İtalya'nın deniz harekâtına dair yeni programında Bahr-ı Sefid'deki adalar ile İzmir ve Çanakkale'ye saldırıda bulunacaklarına dair haberler yer alıyordu.³² Osmanlı Devleti'nin de bu söylentiler karşısında saldırıya maruz kalma ihtimali olan sahilleri müdafaaya yönelik gerekli hazırlıkları yaptığı da verilen haberler arasındaydı.³³

Hemen hemen aynı tarihlerde gerek ajanslardan gelen haberler, gerekse İstanbul gazetelerinde yer alan bir haber özellikle Trabzon'da hayli endişeye sebep olmuştu. Bu haberlerde Rusya'nın Kafkas sınırında askeri yığınak

²⁸ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I,s.123; Kurtcephe, *a.g.e.*, s.109.

²⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

³⁰ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

³¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

³² *Trabzon'da Meşveret*, No:360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912)

³³ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

yaptığı bildiriliyordu. Konu ile ilgili olarak *Trabzon'da Meşveret*'in 27 Mart 1912 tarihli nüshasında “*Rusya Tahşidâtı Münasebetiyle*” başlıklı bir yazı yayımlandı. Bu yazıda “*Rusya donanması hazırlık görmüş, emir almış, bugün yarın Trabzon'a gelecektir*” şeklindeki iddialar ele alınıyordu. Yazıda Rusya'nın askeri bir hazırlık yaptığı, ancak Rus donanmasının Trabzon'a geleceği yönünde basında çıkan haberlerin asılsız olduğu belirtilerek bu tür haberlerin bilinçli olarak çıkarıldığı iddia edilmekteydi. Yazar, Trabzonluların bu haberin nasıl ve ne maksatla çıkarıldığını anlamakta hiç güçlük çekmeyeceğini de belirtiyordu. Yazara göre, Girit meselesini ortaya süren mantık ne ise bu söylentileri ortaya atan mantık aynı idi. Bu asılsız haberlerin halkta heyecana sebep olduğunu belirten yazar, Trabzonluları bu tür duyumlara inanmayarak soğukkanlı olmaya davet ediyordu.³⁴ Nitekim gazetenin aynı nüshasında yer alan başka bir haberde, Kafkaslardaki askeri hazırlığın Osmanlı Devleti'ne yönelik olmadığına dair Rusya'nın Hükümete kesin bir teminat verdiği de belirtilmekteydi.³⁵

İtalya, Trablusgarp'tan sonra Beyrut bombardımanı ile da istediğini elde edemeyince bu sefer başka bir yol denedi. Akdeniz'deki gövde gösterisinin ardından³⁶ 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'na saldırdı.³⁷ *Trabzon'da Meşveret* gazetesinde, 18 Nisan sabahı Kumkale önüne gelen düşman donanmasının 4 zırhlı, 20 torpido ve 3 nakliye gemisinden oluştuğu ve erken saatlerde (saat 05.00'te) oradaki kışlaları bombardıman ettiği ancak saat 09.00'da saldırının kesilerek düşmanın çekildiği bildiriliyordu.³⁸

İtalyan gazetelerinden Tribuna, “*Muharebenin halinde bi'z-zarûr Türkiye'nin hassas noktasına vurmaya mecburuz. Devletler bu hakkımızı tasdik etmelidir*”³⁹ iddiasıyla, Çanakkale saldırısını kendince meşrulaştırmaya çalışmaktaydı.

Trabzon'da Meşveret'te yer alan “*İtalyanların Son Tedbirleri*” başlıklı yazıda ise Trablusgarp ve Bingazi'nin ilhakı için İtalyanların en son tedbirinin Osmanlı Devleti'nin önemli mevkiilerine saldırmak olduğu, bu doğrultuda Yemen'in bazı bölgelerine saldırı ile Beyrut'un bombardımanının gerçekleştirildiği ancak bir fayda sağlamadığı için bu defa Çanakkale'ye geldikleri belirtiliyordu.⁴⁰ Yazıda, Çanakkale saldırısında İtalya'nın Osmanlı donanmasının zayıflığından faydalanma arzusuna şu cümlelerle dikkat çekiliyordu: “*Donanmanın za'af-ı hazırlıktan bi'l-istifâde ikide bir sevhilimizi yakıp*

³⁴ “Rusya Tahşidâtı Münasebetiyle”, *Trabzon'da Meşveret*, No:364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912)

³⁵ *Trabzon'da Meşveret*, No:364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912)

³⁶ Mete, *a.g.m.*, s.269-270.

³⁷ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I,s.125,126; Armaoğlu, *a.g.e.*,s.640,641; Akın, *a.g.e.*, s.219.

³⁸ *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

³⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁴⁰ Nâci, “İtalyanların Son Tedbirleri”, *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328(20 Nisan 1912)

yıkacağını makam-ı tehditte beyan ve düvel-i muazzamı sulh için tavassuta mecbur kılmak isteyen İtalya nihayet geçtiğimiz Perşembe günü Çanakkale boğazı karşısında 25 parça harp gemisi ile tehdit ve bi'l-fiil icraya teşebbüs etti.”⁴¹ Yazının devamında, İtalya'nın bu saldırıyı Osmanlı Devleti'ni cezalandırmak niyetiyle gerçekleştirdiğine, ancak bunun kendilerine oldukça pahalıya mal olduğuna dikkat çekilerek, İtalya için bu yenilginin belki keyfiyet itibariyle değil, ama kemiyet itibariyle büyük kayıp oluşturduğu değerlendirilmiştir. İtalyanların asker ve mühimmat bakımından Osmanlı Devleti'nden üstün olmalarına rağmen Çanakkale'yi geçmelerinin o kadar kolay olmayacağına da şu cümlelerle işaret ediliyordu: “Hiç şüphe yok ki Çanakkale boğazını tezyin eden istihkâmât bugün Osmanlı namusunu müdafaa eden kahraman askerlerin idare-i şecânelerinde bulunuyor. Oradan geçmek Akdeniz'in rakid sularında manevralar yapmaya, Sisam'ı, Beyrut'u topa tutmaya mikyas değildir.”⁴² Yazar, büyük devletlere de seslenerek artık yaptıkları bütün dünyaca bilinen İtalya'nın korsanlığını durdurmaları istenmiş, aksi takdirde Trablus'u ilhak şartının yer aldığı bir anlaşma tekليفinin millet tarafından şiddetle ret edileceğini çok kesin bir dille belirtmişti.⁴³

Nâci, “Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimidir” başlıklı yazısında da benzer şekilde Beyrut bombardımanı ile arzu ettikleri maksadı elde edemeyen İtalyanların son çare olarak Çanakkale'ye saldırdıklarını belirterek, donanmasına güvenerek giriştiği bu saldırının hedefine ulaşamayacağını iddia ediyordu.⁴⁴ Ayrıca Osmanlıların bu savaşın siyasi hayatları üzerindeki etkisini iyi anlamış olduklarından dolayı yenilgiyi kabul etmeyerek İtalyanları Trablus'tan çıkarmak için gerekirse hayatlarının son damlasına kadar metanet ve sebat göstereceklerini de belirtiyordu. Bu yüzden sekiz aydan beri İtalyan askerleri Trablus sahilinden 10 km ileriye gidememişlerdi. Bu sonucu “oradaki mücahidin-i İslamiyenin vatani kahramanane müdafaaasının ve millet-i necibemizin sebat ve fedakârlığının netice-i meşkûresidir” cümlesiyle açıklamaktaydı. Nâci, yazısının devamında “Düşmanın savlet-i akuranesi karşısında metanetimizi muhafaza ettikçe hiç şüphe yok ki muvaffakiyet daima bizimidir” diyerek halkın direncini artırmaya çalışmaktaydı.⁴⁵

Osmanlı Hükümeti İtalya'ya tepki olarak boğazlardan her türlü giriş ve çıkışı yasaklamış ve boğazların kapatıldığını ilgili devletlere tebliğ etmişti.⁴⁶

⁴¹ Nâci, “İtalyanların Son Tedbirleri”, *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁴² Nâci, “İtalyanların Son Tedbirleri”, *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁴³ Nâci, “İtalyanların Son Tedbirleri”, *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁴⁴ Nâci, “Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimidir”, *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁴⁵ Nâci, “Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimidir”, *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁴⁶ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks:I, s.126; Childs, *a.g.e.*, s.146. Aslında bu tarihten önce Beyrut'un bombalanmasının ardından boğazlar mayınlatılmıştı. Sadece ticaret gemileri için mayınsız bir

Hükümeti'nin boğazları kapatmasının ardından bu karar İngiltere parlamentosunda tartışılmış, ancak Osmanlı'yı boğazı açık bulundurmaya mecbur edecek bir anlaşmanın olmadığı itiraf edilmişti.⁴⁷ Buna rağmen hükümetin bu kararına başta Rusya olmak üzere İngiltere de tepki göstermekte gecikmemiştir.⁴⁸ Bunun üzerine Hükümet baskılara daha fazla dayanamamış ve 2 Mayıs 1912'de boğazları yeniden trafiğe açmıştır.⁴⁹ Bu gelişme, 2 Mayıs 1912 tarihli Osmanlı Ajansı'na dayanılarak Trabzon basınında şu şekilde yer almıştır: “*Hükümetimiz lüzumu anında tamamen sedd etmek hakkını muhafaza şartıyla boğazın bi-taraf sefain-i ticariyeye açılmasına karar vermiştir.*”⁵⁰ Bu kararlar birlikte, İngiltere Hariciye Nazırı'nın ticaret gemilerinin boğazdan geçişinin sağlanması için İtalya'ya birkaç günlüğüne mütareke yapmayı tavsiye ettiği Osmanlı Hükümeti'nin boğazı açma kararı verdiği ve bu doğrultuda torpilleri toplamak için gerekli malzemenin Çanakkale'ye gönderildiği de gazete sütunlarına yansımıştı.⁵¹

Hükümetin Osmanlı Coğrafyasında Yaşayan İtalyanlarla İlgili Kararı

Bu konudaki ilk gelişmeler İtalyan notasının verilmesi ile başlamıştı. Nitekim İtalyan notasına bir tepki olarak İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin yayınladığı beyannamede, geri adım atılmaması halinde Osmanlı ülkesinde yaşayan İtalyanların ülke dışına çıkarılması, İtalyan okul ve müesseselerinin kapatılması gibi tedbirlere başvurulacağı ilan edilmişti.⁵² Aynı şekilde mecliste de bu yönde bir tavır mevcuttu. Sait Paşa'nın mecliste hükümet programını okuduğu sırada Kastamonu ve İzmir mebusları, Osmanlı'yı bir oldu-bittiye getiren İtalya'ya karşı ülkedeki vatandaşlarının sınır dışı edilmesi gerektiğini söyleyerek bu uygulamanın devletlerarası hukukun bir gereği olduğunu iddia etmişlerdi.⁵³

İtalya'nın ani saldırısının ardından, Osmanlı Hükümeti'nin savaşı sonlandırmak için diplomatik girişimlerde bulunduğu bir süreçte; ülkedeki

geçit bırakılmıştı. Kurtcephe, *a.g.e.*, s.113.

⁴⁷ *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁴⁸ Childs, *a.g.e.*, s.147-148.

⁴⁹ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.116.

⁵⁰ *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁵¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁵² Avanzade M. Süleyman, *a.g.e.*, s.12; Kurtcephe, *a.g.e.*, s.66-67. Osmanlı Hükümeti savaşın ilk günlerinde sahte haberler yayınlamak kamuoyunu yanıltıkları ve ülkede karışıklığa sebep olabileceği gerekçesiyle, bazı İtalyan gazete muhabirlerini sınır dışı etmişti. Mehmet Temel, “Trablusgarb Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymaları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:XX, Sayı:2, (Aralık 2005), s.142.

⁵³ İsrail Kurtcephe, “Osmanlı Parlamentosu ve Türk- İtalyan Savaşı”, *OTAM Dergisi*, Sayı: 5, (Ankara 1993), s.240.

İtalyanlar hakkında verilecek kararın barış görüşmelerini tıkayacağından endişe edildiği için bir süre kararın ertelenmesi uygun görülmüştü. Nitekim Padişah'ın Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tezkerede de açık bir şekilde görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, yabancı tebaanın güvenliğinin sağlanmasına büyük hassasiyet gösteriyordu. İtalyanların rahatsız edilmemeleri için tüm yetkililere gerekli talimatlar verilirken, bütün vilayetlere de bu doğrultuda telgraflar çekilmiştir. Öte yandan İtalya bu süreçte Almanya'dan Osmanlı ülkesinde yaşayan İtalyanlarla ilgili işleri takip etmesini istemiş, Almanya da bu talebi kabul ederek durumu Osmanlı Devleti'ne iletmisti.⁵⁴

Beyrut bombardımanının ardından *Trabzon'da Meşveret*'te, Almanya sefirinin iltimasından dolayı ertelenen ülkedeki İtalyanların sınır dışı edilmesi kararının tekrar uygulanmasının beklendiği yazılmaktaydı.⁵⁵ Çünkü bu kararın uygulamasının durdurulması, Hükümet'ten İtalya'ya karşı sert tepki gösterilmesini bekleyen kamuoyunu hiç memnun etmemişti. Bu dönemde siyasi muhalifler de sınır dışı etme kararının tehirini eleştirmişler ve bu konuyu İttihat ve Terakki'yi suçlamak için malzeme olarak kullanmak istemişlerdi. Sasun'da Ermenilerin çıkardığı *Doğru Seda* gazetesinin yazılarına karşı *Trabzon'da Meşveret*'in 6 Mart tarihli nüshasında "*Herze (saçma) Seda*" başlığıyla eleştirel bir yazı yayınlanmıştı. Bu yazıda adı geçen gazetenin İttihat ve Terakkiye yönelik dinsizlik ve masonluk gibi ağır ithamlarına karşı çıkılmıştır. Osmanlı Devleti'nin en fedakâr topluluğunu oluşturan Türklere olmadık hakaretleri yapan bu gazeteye "*kendi milletine saldıranları mazur görüp takdir edenler onlar kadar alçak ve rezildir*" cevabı verilmiştir.⁵⁶

Beyrut saldırısından sonra Hükümetin İtalyanlarla ilgili kararı *Trabzon'da Meşveret*'te şu şekilde duyurulmuştur: "*Hükümetimiz Beyrut'ta, Şam'da, Halep'te, Kudüs'te ve Bağdat şimendifer hattındaki İtalyanların tardlarına ve müessesatlarının seddine karar vermiştir. İtalyanlar daha nerelere tecavüz ederler ise oralardaki İtalyanların tard ve müessesatlarının sedd edileceği hükümetimizce mukarrerdir.*"⁵⁷ Hükümetin böyle bir karar almasında, halkta meydana gelen heyecan ve galeyandan ötürü İtalyanların can güvenliklerini sağlama endişesi de etkili olmuştu. Alınan bu kararın ardından Beyrut'ta yaşayan 180 İtalyan şehri terk etti.⁵⁸ Suriye'den çıkarılacak İtalyanların sayısı da 7 bin civarındaydı.⁵⁹

⁵⁴ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.73-75.

⁵⁵ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

⁵⁶ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁵⁷ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327(28 Şubat 1912)

⁵⁸ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.109; Şıvgın, *a.g.e.*, s.97. Bu sınır dışı etme kararı Arap vilayetleriyle sınırlı olup tarafsız devletlerin koruması altındaki İtalyan kilise ve manastırlarında bulunan din adamlarını kapsamamıştır. Bkz. Childs, *a.g.e.*, s.132.

⁵⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

İtalya'nın Çanakkale'ye saldıracağı söylentileriyle eş zamanlı olarak İtalyanların sınır dışı edilecekleri haberleri de gazetelerde yer almıştı. Nitekim 20 Mart 1912 tarihli gazetede İtalyanların Çanakkale'ye saldırması halinde İstanbul'da bulunan İtalyanların 48 saat içinde ülkeyi terk etmelerinin isteneceği bildiriliyordu.⁶⁰ Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın 18 Nisan'da Çanakkale'ye saldırmasının ardından İtalyanların sınır dışı edilmeleri kararını almış, ancak büyük devletlerin müdahaleleri üzerine bu karar gerektiği gibi uygulanmamıştı.⁶¹ Fakat İtalyan saldırıları devam edince Hükümet bu kararı uygulamayı devam ettirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Mayıs ayı içinde bir miktar İtalyan Osmanlı başkentini terk etmiştir.⁶² Ancak İtalyanların ülkeden çıkarılmaları kararı Avrupalı devletlerin müdahalesi kaygısıyla yeterince uygulanmamıştır. Ayrıca İtalya'yı barışa zorlamak için alınan bu kararın İtalya Hükümeti üzerinde beklenen derecede bir etkisi de olmamıştır.⁶³

Türk- Arap Dayanışması ve Arapların Direniş Katkıları

İtalyanlar, uçaklarla Zuhura taraflarına attıkları beyannamelerde, silahlarıyla teslim olan Araplara 20 lira vermeyi vaat ediyorlardı. Oysa Arapların, bu teklifi kabul etmek şöyle dursun bütün kalpleri ile İtalyanlara karşı mücadele etmeye kararlıydı: "*Bütün Urban, düşmanın bu teklifini kemali nefret ve şiddetle reddederek vatan uğrunda ölmek için ahd ve misak etmişler ve nümayişler yaparak (Allah yensiru'l-sultan) bağırmuşlardır.*"⁶⁴ Trabzon'da *Meşveret* gazetesinin sütunlarına yansıyan bu ifade, Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı mücadele eden Türklerle Arapların ne kadar samimi bir dayanışma içerisinde olduğunu göstermektedir.

İtalyanların uçaklarla attıkları beyannamelere karşılık olarak, fedakâr bir Arap vatandaşın gizlice şehre girerek General Caneva'nın ikamet ettiği hanenin duvarına yapıştırdığı cevabnamenin tercümesi, 16 Mart 1912 tarihli *Trabzon'da Meşveret*'te "*İtalyanlara Cevab-ı Müskit*" başlığıyla yayınlanmıştır.⁶⁵ Yazıda, İtalya'nın Trablusgarp'ta yaptıklarının her vakit övündükleri medeniyetlerinin, diyanetlerinin ve hürriyetlerinin onlara söyledikleri ve emrettikleri ile çeliştiğine vurgu yapılıyordu. İtalyanların böyle beyannameler dağıtarak Araplarla Türklerin arasını açamayacağı ve fitne fesat tohumları ekemeyeceği de şu şekilde belirtiliyordu: "*Çünkü Türkler hem din kardaşımız hem bugün beyza-i İslam'ın muhafız ve hamisi bulunuyorlar. Cenab-ı Hak el*

⁶⁰ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

⁶¹ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I.s.129; Kurtcephe, *a.g.e.*, s.115.

⁶² Öksüz, *a.g.m.*, s.53-54.

⁶³ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.128.

⁶⁴ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁶⁵ "*İtalyanlara Cevab-ı Müskit*", *Trabzon'da Meşveret*, No:361, 3 Mart 1328(16 Mart 1912)

yevmül kıyamen bizi biri birimizden ayırmasın. Âmin.”⁶⁶ Bu yazıda İtalyanların propagandalarına kanan Araplara güvenilmemesi gerektiğine de vurgu yapılarak İtalyanların başarılı olamayacaklarına dair şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: “Dine, vatana ve uzun müddet sayesinde muazzez ve muhterem yaşadığı devlete hıyanet edene bugün siz nasıl itimat eder ve nasihatlerini kabul edersiniz. Mahvolsun bu sefil adamlar, kahrolsun kendini düvel-i muazzamadan addettiği halde medeniyeti telvis eden İtalya devlet taifesi... Ey general, kumandanlarından bulunduğun devletin artık biz ile muharebe edemeyeceğini ve -Cenab-ı Hak uzun ömürler ihsan buyursun- Halife-i azam ve Sultan-ı ešhamimiz hazretlerinin sayeleriyle müşerref olan memleketlerimizi istilaya muktedir olamayacağını herkes, hatta çobanlar bile anladı.”⁶⁷

Beyrut bombardımanından sonra Şubat ayı içinde Sunûsî mücahitlerinden büyük bir kfile savaşmak için Bingazi ordugâhına ulaşırken⁶⁸; Fizan’dan Trablus ordugâhına çok miktarda erzak ve asker geldiği gazeteler aracılığıyla bildiriliyordu.⁶⁹ 6 Mart 1912 tarihli gazetede Sunûsî şeyhlerinden şeyh Ebu Bekir’in muntazam ve kalabalık bir kuvvetle Trablus ordugâhına katıldığı haberi yer alıyordu. Aynı gazetede Sunûsî şeyhinin fedakârlıklarından dolayı padişah tarafından bir murassa nişan ve murassa Seyf-ül Ali ile ödüllendirildiği yazılıydı.⁷⁰ *Trabzon’da Meşveret*’in 20 Nisan tarihli nüshasında Aziziye’ye giden bir Fransız muhabirin şevk-i umumi ile bütün Arapların mallarını satarak savaşa katıldıklarını bildirdiği haberi de yer almıştır.⁷¹

Trabzon’da Meşveret’in 4 Mayıs 1912 tarihli nüshasında, bölgedeki direnişe Arapların önemli ölçüde destek verdikleri ile ilgili bir mektup yayınlanır. Savaşa katılan Trabzonlu bir gönüllünün gönderdiği bu mektupta Arapların bu desteğinin askerler arasında mücadele azmini artırdığına işaret ediliyordu.⁷²

Arabuluculuk Teşebbüsleri

Savaşın ilk günlerinde Osmanlı Hükümeti, İtalya’nın saldırısı karşısında büyük devletlere başvurarak savaşın önlenmesi için girişimde bulunmalarını istedi. Nitekim tarafsız ülkelerin başkentlerine gönderilen telgraflarda, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü sağlamayı taahhüt eden anlaşmaları imzalayan devletlerden yükümlülüklerini yerine getirerek İtalya’yı engellemeleri ve

⁶⁶ “İtalyanlara Cevab-ı Müskit”, *Trabzon’da Meşveret*, No:361, 3 Mart 1328(16 Mart 1912)

⁶⁷ “İtalyanlara Cevab-ı Müskit”, *Trabzon’da Meşveret*, No:361, 3 Mart 1328(16 Mart 1912)

⁶⁸ *Trabzon’da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

⁶⁹ *Trabzon’da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁷⁰ *Trabzon’da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁷¹ *Trabzon’da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁷² *Trabzon’da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

arabuluculuk yapmaları isteniyordu.⁷³ Ancak Avrupa devletleri, İtalya ile yaptıkları gizli anlaşmaların etkisiyle Osmanlı Devleti'ne arabuluculuk konusunda beklediği desteği vermemişlerdi. İtalyanlara “20. asrın haydutları” lâkabını takan Avrupalılar, bu meselede Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldıklarını ifade etmelerine rağmen, bu sadece söylemde kalmıştı. Avanzade M. Süleyman o günlerde kaleme aldığı eserinde, Avrupa ülkelerinin tavrından “*Fakat netice itibariyle kimse karşısına çıkıp da İtalya'ya: Bu senin yaptığın sirkatdır, denaiyettir. Biz bu sirkat daha doğrusu şekavete ve denaiyete iğmaz-ı ayn edemeyiz. Bila sebep zapt ve gasb eylemek istediğin yer eczâ-yı memleket-i Osmaniyedir, oraya girme*” diyemediklerinden şikâyetçi idi.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Tevfik Paşa, İngiltere Hariciye Nazırı ile yaptığı görüşmede arabuluculuk teklifinde bulunmuş ancak İngiliz muhatabı bu isteği “*arabuluculuk için geç kalındığını belirterek*” reddetmişti.⁷⁵ Fransa ise İngiltere'nin ağızına bakmış ve onun gibi davranmayı tercih etmişti. Rusya da bu meselede İngiltere ile ortak hareket etmeyi menfaatine uygun bulmuştu. Almanya ve Avusturya'nın tutumunu ise Avanzade M. Süleyman şöyle değerlendiriyordu: “*Bizim eski hakiki ve samimi dostumuz olan Almanya bize hiçbir dostlukta bulunamadıktan başka kazaya rıza göstermemizi tavsiye ediyor. Çünkü İtalya'yı kaybetmek işine gelmez. Avusturya'ya gelince öteden beri bulanık suda balık avlayan Avusturyalılar Almanya gibi fedakârlık etmemizi tavsiye ediyorlar. Almanya ile beraber oldukları halde Avusturyalılar: “Canım sizin yeriniz çok. Fas meselesinde herkes bir şey alırken dostumuz müttefikimiz İtalya da öteden beri matmah nazarı olan Trablusgarp'ı almak istiyor.”*⁷⁶

Almanlar bunlara ilaveten İtalya'nın Osmanlı Devleti'nden daha güçlü olduğu ve Trablusgarp'ı almak amacıyla çaba sarf ettiği için Osmanlı Devleti'nin bu durumu kabullenmesini tavsiye ediyordu. Bu tutumla ilgili Avanzade şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Bununla Alman dostluğunun kıymet ve ehemiyeti anlaşılmuştur. Bizim bildiğimiz kavlen dost olan filen de dostluğunu göstermelidir.*”⁷⁷

Böylece Osmanlı Devleti'nin savaşı durdurmak için Avrupalı devletler nezdinde yaptığı arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Bu durum, ayrıca Alman dostluğunun mahiyetini görmesini sağlamış ve hayal kırıklığına sebep olmuştur. Tüccarzade İbrahim Hilmi, Osmanlı Devleti'nin bu konuda boşa kürek çektiğini şu cümleleriyle ifade ediyordu: “*İlan-ı harbi müteakip Avrupa'da kapı kapı dolaşarak düvel-i muazzamanın beyhude yere tavassut ve*

⁷³ Kurtcephe, a.g.e., s.72; Karal, a.g.e., s.273,274.

⁷⁴ Avanzade, a.g.e., s.36.

⁷⁵ Kurtcephe, a.g.e., s.72.

⁷⁶ Avanzade, a.g.e., s.37.

⁷⁷ Avanzade, a.g.e., s.37.

muavenetini temine çalıştı. Hâlbuki düvel-i muazzama-ı sairenin bitaraflik-larını temin etmeden İtalya'nın böyle bir işe teşebbüs etmeyeceği aşikârdı."⁷⁸

Büyük devletlerin tarafsızlığını temin etmeden onlardan arabuluculuk yapmalarını beklemek büyük yanlıydı. Çünkü İtalya'nın bu devletlerin onayını almadan böyle bir harekete cesaret edemeyeceği çok açıktı. Bu nedenle arabuluculuk girişimleri boş bir çabadan öteye gidememiştir.⁷⁹

İtalya 5 Kasım 1911'de Trablusgarp ve Bingazi'yi ilhak ettiğini açıklamıştı. İtalyan parlamentosunda bu ilhak kararının kabul edildiği ajanslardan gelen haberler arasındaydı.⁸⁰ *Trabzon'da Meşveret* gazetesi, İtalya başvekili Civoletti'nin ilhak kararı ile ilgili olarak, Osmanlı Devleti'ni bu ilhakın kabul edildiği bir anlaşmaya mecbur bırakacak her türlü şiddeti uygulayacaklarına dair demecine yer veriyordu. Haberin devamında ise Osmanlı Hükümeti'nin böyle bir anlaşmayı asla kabul etmeyeceği belirtiliyordu.⁸¹ *Trabzon'da Meşveret*'te yayınlanan başka bir yazıda, İtalya'nın işgalden önce Trablusgarp'ta takip ettiği iktisadi politikanın neticesinde halkı kazanacağını düşünerek işgale karar verdiği; önce işgali gerçekleştirip sonra da ilhakı ilan etmelerinin İtalya'ya ikinci bir hataya düşürdüğü belirtilmekteydi. Bu kararlar ve ilânlar, İtalyan Hükümeti'nin kendi kamuoyunu tatmin etme çabasından öteye geçememişti.⁸²

İtalya, sürecin istediği gibi ilerlememesi üzerine savaşı Trablusgarp dışına yaymış ve Beyrut'a saldırmıştı. Osmanlı Devleti'nin bu saldırının ardından sert tedbirler alacağını açıklamasıyla İtalya bir bakıma istediği neticeyi elde etmiş oldu.⁸³ Çünkü bu olayın üzerine büyük devletler arabuluculuk için harekete geçmişlerdir. Gazetelerde İtalya'nın artık sulha meyyal olduğu belirtilerek Rusya'nın sulh teklifini İtalya'ya tebliğ edeceği bilgisi yer almaya başlamıştı.⁸⁴ *Trabzon'da Meşveret*'in 6 Mart 1912 tarihli nüshasında, bir Alman gazetesinden alınan bilgiye göre Balkanlardaki karışıklıktan dolayı Almanya'nın da kesinlikle sulh için arabuluculuk yapacağı bilgisi yer alıyordu.⁸⁵

9 Mart 1912'de büyük devletlerin elçileri İtalyan Hariciye Nazırı ile görüşerek arabuluculuk için hazır olduklarını bildirmişler ve İtalya'nın şartlarını öğrenmek istemişlerdi.⁸⁶ İtalyan Hükümeti bu girişime 15 Mart'ta cevap verdi. Bu cevapta, Trablusgarp ve Bingazi ilhakının tanınması ve Osmanlı

⁷⁸ Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk?*, İstanbul 1329, s.13.

⁷⁹ Childs, *a.g.e.*, s.77-88.

⁸⁰ Bu haberde, 9 oya karşılık 423 oy ile ilhak ilanının İtalyan meclisinde kabul edildiği bildiriliyordu. *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

⁸¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:356, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)

⁸² Nâci, "Metin Olalım Muvaffâkiyet Bizimdir", *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

⁸³ Kutcephe, *a.g.e.*, s.109.

⁸⁴ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁸⁵ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁸⁶ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.176; Bayur, *a.g.e.*, C.II, Ks. I,s.123.

askerinin çekilmesi şartıyla; yerli halka iyi muamele edileceği, kapitülasyonların kaldırılacağı, gümrük ve temettü vergilerinin ödenmesinde kolaylık sağlanacağı taahhüt ediliyordu.⁸⁷ Bu durumu Osmanlı Devleti'nin nasıl değerlendireceği konusunda elçilikler nabız tutmaya başlamıştı.

Ancak Osmanlı Hükümeti'nin, Trablus'un İtalya'ya ilhakını içeren bir sulhu kabul etmeyeceği kesindi.⁸⁸ Osmanlı ordusunda bulunan Alman General Golç Paşa, barış girişimlerine dair bir makalesinde, Trablusgarp Savaşı'nın İslamiyet meselesi olması dolayısıyla, İstanbul'da bir anlaşma sağlansa dahi bu anlaşmanın İslamiyet'e hıyanet sayılacağını ve savaşın devam edeceğini ileri sürüyordu.⁸⁹

İtalya, teklifinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi halinde savaşı Trablusgarp haricinde denizlere taşıyacağını bildirmişti. Bununla birlikte tekliflerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesini sağlamak için de Rusya'nın yardımını istemişti.⁹⁰ 18 Mart 1912 tarihli Osmanlı Ajansı'ndan alınan haberde, elçilerin İtalya'nın barış şartlarını Osmanlı Hükümeti'ne tebliğ edecekleri bildiriliyordu. Haberin devamında Hükümetin ilhak kararının yer aldığı bir anlaşmayı kabul etmeyeceği açık ve net bir şekilde belirtiliyordu.⁹¹

Avusturya basınında, bir yandan İtalya'nın denizlerde saldırıya geçeceği yönünde yorumlar yapılırken, diğer yandan İtalyan kamuoyunun savaştan usandığı ve sulh müjdesini beklediğı yazılıyordu.⁹²

16 Nisan 1912'de Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya, Fransa elçileri ayrı ayrı Hariciye Nazırı Asım Bey'in konağına giderek arabuluculuk girişiminde bulunmuşlardır. Gazetelerde, görüşmenin olumlu geçtiğı ve Asım Bey'in meseleyi Sadrazama bildirip en kısa zamanda cevabın ilgili devletlere iletileceğı belirtiliyordu. Ancak İtalya basını bu teşebbüsü yeterli görmemişti.⁹³ Zira Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için bu olaydan 2 gün sonra Çanakkale Boğazı'na saldırmıştı.

Nitekim o günlerde kaleme alınan makalelerde hep bu olaya değinilmişti. *Trabzon'da Meşveret*' in 4 Mayıs 1912 tarihli nüshasında bu duruma şu şekilde dikkat çekiliyordu: "*Beyrut bombardımanıyla arzu ettikleri maksadı istihsal edemeyen İtalyanlar son darbeyi Çanakkale'ye indirerek Osmanlıları sulha yanaştırmak hülyasında bulundular.*"⁹⁴ Fakat bu saldırı aksi tesir yap-

⁸⁷ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

⁸⁸ *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁸⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No:360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912)

⁹⁰ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

⁹¹ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912) ; *Trabzon'da Meşveret*, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁹² *Trabzon'da Meşveret*, No:364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912)

⁹³ *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁹⁴ Nâci "Metin Olalım Muvaffakiyet Bizimdir", *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

miştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin vereceği cevabı da etkilemiştir. Osmanlı Devleti tarafından 23 Nisan 1912'de büyük devletlerin elçiliklerine gönderilen cevapta, Trablusgarp ve Bingazi'nin kesinlikle İtalya'ya terk edilmeyeceği belirtiliyordu.⁹⁵ Nâci, bu konuyu *Trabzon'da Meşveret*'in 24 Nisan 1912 günkü nüshasında "*Sevahilimiz Millete Sigortalıdır*" başlıklı yazısında değerlendirmiştir. Son dönemlerde Girit ve Bosna-Hersek'in kaybını yaşayan Osmanlı Devleti'nin şimdi de Trablusgarp meselesi ile karşı karşıya kaldığını belirten Nâci, Trablusgarp'ın kaybedilmeyeceğine işaret ediyordu. İtalya'nın başarısızlığını kamufle etmek için yeni yeni çılgınlıklar yaparak savaşı geniş bir alana yaydığını ve Osmanlı'nın ilhak kararını kabul etmemesi üzerine Çanakkale'ye saldırdığını belirtiyordu. Yazar, bunların yine de Osmanlı Devleti'ni İtalya'nın istediği gibi bir anlaşmayı kabule yaklaştırmayacağını şu sözlerle ifade ediyordu: "*Acaba İtalyanlar kuvve-i bahriyelerine muadil bir donanmaya malik olmayan hükümet-i Osmaniye'nin bu gibi alçakça tecavüzat ile sulha muvafakat edeceğini mi zannediyorlar. Yoksa bu bombardıman ettiği mahallerde hasarata uğrayan evlad-ı vatanın "el aman" diyerek hükümeti kabul-i sulha icbar eyleyeceği zehabını mı taşıyorlar?*"⁹⁶ Yazının devamında İtalyanların, değil Akdeniz'de bazı mevkiileri bombalamak; bütün sahilleri yakıp yıksalar dahi hiçbir Osmanlı'nın yine de Trablusgarp'ı feda etmeyeceğine vurgu yapılmaktaydı. İtalyanların Osmanlı sahillerine saldırırsa da asla ele geçiremeyecekleri şu şekilde dile getiriliyordu: "*Evet İtalyanlar alet-i şekavet olan zurhlılarıyla, torpidolarıyla serbest dolaşabildikleri sevhilimizdeki şehirlere, kasabalara, hasarat verebilirler. Lakin oraları yed-i zapt ve teshirlerine geçiremezler. Binaenaleyh maruz-ı felaket olan bütün sevhilimiz millete sigortalıdır.*"⁹⁷

Nâci, konu ile ilgili başka bir yazısında, Trablusgarp saldırısından dolayı savaşın başında Osmanlı Devleti'nin, Avrupalı devletler nezdinde İtalya'yı kınayarak barış için arabuluculuk yapmalarını istediğini hatırlatır ve onların tutumlarını şöyle eleştirir: "*Bir vilayetimize alçakça pay-ı endaz tecavüz olan İtalyanları bidayetinde kendilerine protesto ederek tavassut-ı dostanelerini talep ettiğimiz Avrupa düvel-i muazzaması o vakit bizi müstebiyane kabul etmişler ve İtalya'nın ilhak kararını tasdikte tereddüt göstermeyeceğimizi zanneylemişlerdir.*" Bu duruma sebep olarak Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin hakkını savunamayacağı yönünde bir kanaatin oluşmuş olduğuna işaret eder. Trablusgarp Savaşı'nın bu yargının kırılabilmesi için adeta bir imtihan

⁹⁵ Kutcephe, *a.g.e.*, s.179; Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I, s.127; Mete, *a.g.m.*, s.272.

⁹⁶ Nâci, "Sevahilimiz Millete Sigortalıdır", *Trabzon'da Meşveret*, No:372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912)

⁹⁷ Nâci, "Sevahilimiz Millete Sigortalıdır", *Trabzon'da Meşveret*, No:372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912)

olduğuna dikkat çeker.⁹⁸

Büyük devletlerin arabuluculuk için girişimde buldukları bir zamanda yapılan bu saldırıdan İngiltere rahatsız olduğunu İtalya'ya tebliğ etmiştir.⁹⁹ Avusturya Hariciye Nazırının Macaristan heyetine yaptığı konuşmada, İtalya-Osmanlı savaşından üzüntü duyduklarını ve savaşın bitirilmesi için tarafsız bir arabuluculuğa hazır olduklarını ifade etmesi konuyla ilgili olarak basında yer bulan bilgiler arasındaydı.¹⁰⁰

Gönüllülerin Trablusgarp'a Gitmesi ve Yapılan Yardımlar

Savaşın ilk günlerinden itibaren gazeteler aracılığıyla halka her türlü maddi ve manevi yardımı yapmaları için çağrıda bulunulmuştu. Savaşın devam ettiği günlerde yazılmış olan bir eserde Trablusgarp için neler yapılabileceği tartışılırken, yardım heyetlerinin ve yardım sandıklarının oluşturulabileceği tavsiye ediliyordu. Bu doğrultuda Trablusgarp için nakit yardımı yapılabileceği gibi aynı zamanda İtalyan mallarının satın alınmayarak boykot edilebileceği de belirtiliyordu.¹⁰¹ Bu kampanya etkili olmuş ve insanlar gazetelere müracaat ederek gönüllü olarak savaşa katılmak istediklerini bildirmeye başlamışlardı. Osmanlı Ajansı'nın Trablus muhabiri, bölgede Osmanlı ordusunun bütün mevkilerini dolaşırken askerleri sevinç içerisinde gördüğünü ve gönüllü kafilelerin milli şarkılar söyleyerek devamlı bu büyük davaya katıldıklarını belirtmekteydi.¹⁰²

Savaşın ilk günlerinden itibaren işgale karşı koymak, İtalyanlara yönelik yürütülecek mücadeleye katılmak için Mustafa Kemal ve Enver Bey başta olmak üzere birçok gönüllü Türk subayı Mısır ve Tunus zerinden Trablusgarp'a gitmişti.¹⁰³

O günlerde yeniden yapılandırılmaya çalışılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin¹⁰⁴ de savaşa önemli katkısı olmuştu. Cemiyet, merkezleri Trablusgarp, Homs, Bingazi olmak üzere savaş bölgesine 3 sağlık ekibi göndermişti. 20 Ekim 1911'de Trablusgarp'a gönderilen ilk sağlık ekibi, Tıp Fakültesi ğretim

⁹⁸ Nâci, "İtalyanların Son Tedbirleri", *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

⁹⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

¹⁰⁰ *Trabzon'da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

¹⁰¹ Avanzade, *a.g.e.*, s. 57-58.

¹⁰² *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

¹⁰³ Bayur, *a.g.e.*, C:II, Ks: I, s.107; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 90-91; şıvgın, *a.g.e.*, s.74-75; Karal, *a.g.e.*, s. 276, 277; Erdal Aydoğan, *Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tli, Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul 2008, s. 8-11. Bölgeye giden subaylar arasında Enver Paşa'nın kardeşi ve o sırada geç bir teğmen olan Nuri (Killigil) Paşa da bulunuyordu. Trablusgarp hatıraları için bkz. Serpil Sürmeli, "Nuri (Killigil) Paşa'nın Trablusgarp Savaşı Hatıraları", *Atatürk Dergisi/Journal of Atatürk*, (Erzurum 2012), C:1, Sayı:1, s. 137-170.

¹⁰⁴ Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu ve Trablusgarp Savaşı sırasındaki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara 2000, s. 5-96; Mesut apa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara 2009.

üyelerinden aynı zamanda Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumi üyesi Trabzonlu Dr. Kerim Sebati Bey'in başkanlığında 6 doktor, 1 eczacı, 15 hastabakıcı ile 1 muhasebeciden oluşmuştu.¹⁰⁵ Bu ilk ekipte yer alan doktorlardan Ali Mahmut'un Trabzon'da görev yapan meslektaşına gönderdiği bir mektup, *Trabzon'da Meşveret*'in 10 Şubat 1912 tarihli nüshasında yayınlanmıştı. Mektup, sağlık ekibinin bölgeye gidişi ve faaliyetleri hakkında bilgi içeriyordu. Sürmene tabibi Mehmet Şükrü, 10 senelik tahsil arkadaşı olan Ali Mahmut'tan kendisine gelen mektubu *Trabzon'da Meşveret* gazetesine göndermek suretiyle okuyucularla paylaşmak istemişti. Cephe olaylarını tarafsız ve yalın bir şekilde anlatması açısından mektupta verilen bilgiler değerlidir. Mektup, Trablusgarplılara ellerinden gelen yardımı esirgemeyen fedakâr Trabzonluların hislerinin harekete geçirilmesinde etkili olacağı düşüncesiyle de okuyucularla paylaşılmak istenmişti. Mektubu yazan Doktor Ali Mahmut, İstanbul'dan Trablusgarp'taki Aziziye'ye gitmişti. Yolculukları Marsilya üzerinden Tunus'a, oradan da Aziziye'ye geçilerek tamamlanmıştı. Doktor Ali Mahmut, bölgeye gidişini ve kafiide yer alan kişileri şu şekilde anlatıyor: “Evet bu seyahat nasıl oldu. Bir gün gazetenin birinde bir ilan gördüm. Yeni teşkil eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti tabip arıyordu. Hemen müracaat ettim. Arası 15 gün geçti. Bir telgraf ile bizi davet ettiler gittim. Kerim Sebati Bey reis olmuş, hemen hareket ediyoruz dediler. Kerim Bey, Ahmet Ali Bey'in arkadaşı küçük kırmızı saçlı bir efendi ile Paris'e müteveccihen hareket etti. 2 gün sonra da biz hareket ettik. Bir de Lütfi Bey isminde bir Binbaşı, “Selanik operatörü” bendeniz, Ziya ve Abdüselam namında diğer iki tabip. Bu son efendilerden Abdüselam Efendi Trablusgarpli, diğeri de orada 5 sene kadar bulunmuş bir eczacı. Bir muhasebeci, 4-5 hastabakıcı, 6-7 aded de sandık-ı sınıf-ı selaseye aid diğer hastabakıcılarla zabitan heyetimizi teşkil ediyordu.”¹⁰⁶ Doktor Ali Mahmut mektubunda, “Aziziye'de hastane, ameliyat, pansuman her ne lazım ise yaptık. Ağır hastaları Giryân'a gönderir idik. Orada 5-6 tabip mevcut idi”¹⁰⁷ demek suretiyle yaptıkları sağlık hizmetlerine dair bilgiler de vermektedir. Dr. Ali Mahmut, askerlerin cesaret, metanet ve manevi kuvvetlerinin yüksekliğine, savaş malzemelerinin ise yokluğuna dikkat çekiyordu. Savaş mühimmatının fazla olmasına rağmen İtalyanlarda cesarettен eser olmadığı şeklinde bir vurgu yapmaktan da kendini alamıyordu.

Doktor Ali Mahmut bir süre sonra ailesinden ard arda iki mektup aldığını ve İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldığını; Kerim Bey'in kendisine

¹⁰⁵ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s.59; Seçil Akgün, Murat Uluğtekin, “Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı”, *OTAM Dergisi*, Sayı:3, (Ankara 1992), s. 22, 26; Hüsnü Ada, *The First Ottoman Civil Society Organization in the service of the Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti)*, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, Eylül 2004, s. 64-65.

¹⁰⁶ “Suret-i Mektup”, *Trabzon'da Meşveret*, No:351, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

¹⁰⁷ “Suret-i Mektup”, *Trabzon'da Meşveret*, No:351, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

hizmetlerinden dolayı bir takdirname ile birlikte izin verdiğini belirtir. Kerim Sebati Bey ile ilgili yaptığı değerlendirmede: “*Trabzon’un havasından olacak Kerim Bey şöhretgir adam olan doktorluğundan, operatörlüğünden ziyade muharebe adamı bir zat idi*” demek suretiyle Trabzon’un ikliminin ve coğrafyasının insanların mücadelecilik ve dayanıklılıklarında etkili olduğunu vurgulamıştır. Doktor Ali Mahmut mektubunun sonunda oraya çok alıştığını ve ağlayarak geriye döndüğünü belirtmiştir.¹⁰⁸ Doktor aynı yoldan geri dönmüş ve bu mektubu da dönüş yolunda yazmıştır. Mektupta İstanbul’a geldiğinde onu postaya vereceği yazılıydı. Cephede bulunmuş bir doktorun meslektaşına gönderdiği bir mektubun gazetede yayınlanarak okuyucularla paylaşılmış olması milli hislerin harekete geçirilmesinde etkili olmuştur.¹⁰⁹

Trablusgarp Savaşı sırasında gazeteler aracılığıyla birlik ve beraberlik çağrıları yapılıp halka dayanışma ruhu aşılanmaya çalışılmıştır. Meşveretçi Nâci’nin 20 Mart 1912 tarihli ve “*Vatan Evlatlarından Fedakârlık Bekliyor*” başlıklı yazısında Osman Bey’in kurup Fatihlerin, Yavuzların, Kanunilerin genişletip büyüttükleri Osmanlı Devleti’nin sınırlarının bir taraftan Kafkasya’ya öte yandan Viyana’ya ve Cebelitarık Boğazı’na kadar geniş bir coğrafyaya ulaştığı belirtiliyor. Ancak son birkaç asırda alınan mağlubiyetlerle önemli adalarımızın elden çıktığı, giderek daralan topraklarımız için de Avrupalı devletlerin planlar yaptıklarına vurgu yapılarak Trablusgarp savaşına dikkat çekilmek isteniyordu. Meşveretçi Nâci yazısında “*Osmanlılık ancak ordu ile yaşar, asker ile yükselir, kuvvet ile kurtarılır*” diyerek kuvvetlinin zayıfı ezdiği bir asırda Hilafeti muhafaza edip Osmanlı hanedanlığının devamını sağlayabilmek için güçlü bir orduya, ejderler gibi hücum eden bir donanmaya, ateşler kusan uçaklara ihtiyaç olduğunu belirtir. Hatta çok değil herkesin sadece bir günlük gelirini vermesiyle bile şanlı bayrağımızı dalgalandıracak uçaklara sahip olunabileceğini hatırlatır. O, “*Trabzonluların hamiyeti, fedakârlığı, hissiyat-ı vataniyesi gayr-i kabil-i inkâr olduğundan herhalde Vilayet namına bir tayyarenin mübayaası için teşebbüsatta bulunulur.*” diyerek Trabzonluları yardıma çağırır.¹¹⁰

Bunun üzerine hemen teşebbüse geçilmiş ve “*Tayyare İanesi*” başlığı ile gazetelerde yardım çağrısı yapılmıştır. Trabzon merkez ve kazalarından toplanan miktar ile yardım yapan kurumlar ve şahıslar gazetede ilan edilerek yardımlar özendirilmeye çalışılmıştır.¹¹¹ Benzer şekilde Tanin gazetesinde de

¹⁰⁸ “Suret-i Mektup”, *Trabzon’da Meşveret*, No:351, 28 Kanun-ı Sani 1327 (10 Şubat 1912)

¹⁰⁹ Bu dönemde gazetelerde yayınlanan mektuplardan biri için bkz. Öksüz, *a.g.m.*, s. 40-42.

¹¹⁰ Nâci, “Vatan Evlatlarından Fedakârlık Bekliyor”, *Trabzon’da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

¹¹¹ Trabzon merkezi ile Sürmene ve Maçka kazalarından yapılan yardımlar için bkz. *Trabzon’da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912); Giresun ve Ünye kazalarından yapılan yardımlar için bkz. Öksüz, *a.g.m.*, s. 60-66.

“*Evlad-ı Şühedaya İane*” başlığı altında Trabzon’dan yapılan yardımlar halka duyuruluyordu.¹¹²

4 Mayıs 1912 tarihli *Trabzon’da Meşveret* gazetesinde Trablus’a giden Trabzonlu bir gönüllünün mektubuna yer verilir. Trabzonlu gönüllü bu mektubunda, İtalyanların ordu ve donanmasının Osmanlıya nazaran çok güçlü olmasına rağmen o derece cesaretsiz olduklarını yerinde tespit ettiğini belirtir. İşte bundan dolayı İtalyanların özellikle karada başarılı olamadığına işaret eder. İtalyanların Osmanlı Devleti’nin donanmasının yetersizliğine güvenerek böyle bir harekete yeltendiğini şu cümleleriyle anlatır: “*Eğer bizim de bahriyemiz kuvvetli olsaydı tabii bu müdafaa yalnız karadan olmayıp İtalyanlar denizden dahi mukavemet görür idi. Daha doğrusu böyle bir mukavemet göreceğini hissetmiş olsaydı böyle taarruza cesaret edemezdi. İşte bahriyemizin zayıf olması düşmana taarruz fikrini vermiştir.*” Mektubun hemen devamında bu ihtiyaçtan dolayı milleti, bahriye ianesine davet etmek gerektiği belirtilir.¹¹³ Bu doğrultuda uçak alımı için yardıma katılan fedakâr Trabzon halkı, donanma için de aynı hassasiyeti göstererek yardım yapmıştır.¹¹⁴ Toplanan bu yardımlar “*Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti’nin Trabzon Şubesi*”¹¹⁵ aracılığıyla yerine ulaştırılmıştır.

Trabzon’da Meşveret gazetesinin sahibi ve yazarı Nâci, Trabzonluların vatanları için ne kadar fedakâr olduklarının bir göstergesi olarak Trabzon’da İttihat ve Terakki Kulübü üyelerinin kendi aralarında Trablusgarp mücahitlerine yardım için 1482,5 kuruş topladıklarını okuyucularıyla paylaşmıştır. Yazar, yazısının sonunda İtalya saldırısının ülke içerisinde yıllardır yaşanan dağmıklığı bitirip, birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirdiğine vurgu yapar.¹¹⁶

Osmanlı Hükümeti, bu dönemde donanmasının yetersizliğini ve uçaklarının yokluğunu hissetmiş olduğundan halktan da toplanan yardımlarla birlikte bir yandan donanmayı güçlendirirken öte yandan uçak alınması için harekete geçmiştir. Bu konudaki gelişmeler hakkında kamuoyu gazeteler aracılığıyla bilgilendirilmiş ve yönlendirilmiştir.

1911 yılından itibaren tayyarecilik konusunda eğitim almak üzere Avrupa’ya öğrenciler gönderilirken Yeşilköy’de bir askerî tayyare mektebi de tesis edilmiştir.¹¹⁷ Bu konuya ilişkin bilgileri yerel gazetelerde de görmek

¹¹² *Tanin*, No: 1255, 16 Şubat 1327 (29 Şubat 1912)

¹¹³ *Trabzon’da Meşveret*, No:375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912)

¹¹⁴ Donanma için Giresun kazasından yapılan yardımlar için bkz. Öksüz, *a.g.m.*, s. 58,65-66.

¹¹⁵ Trabzon şubesinin savaş dönemindeki idari kadrosu için bkz. Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti*, Ankara 2000, s.101.

¹¹⁶ Nâci, “Sevahilimiz Millete Sigortalıdır”, *Trabzon’da Meşveret*, No:372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912)

¹¹⁷ Mehmed Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbi*, İstanbul 1331, s. 47-48; Abdurrahim Fahimi Aydın, “Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar”,

mümkündür. Nitekim 17 Mart 1912 tarihinde Osmanlı Ajansı'ndan yayılan bir haberde daha evvel sipariş edilip de gelmiş olan uçaklar üzerinde eğitim almış 2 zabitin ülkemizde yeni zabitler yetiştirmek üzere döndükleri bilgisi verilirken aynı zamanda 6 zabitin daha eğitim almak üzere Avrupa'ya gönderileceği belirtiliyordu.¹¹⁸

Gazeteler aracılığıyla bir yandan vatandaşlar yardım yapmaya çağılırken öte yandan onların heyecanlarını açığa çıkaran ve duygularına tercüman olan şiirler de yayınlanmıştır. Böyle bir şiir “*Trablus İçin*” başlığıyla ve “Türk Oğlu” takma adıyla bir vatansöver tarafından yazılmış ve *Trabzon'da Meşveret*'in 10 Nisan 1912 tarihli nüshasında yayınlanmıştır.¹¹⁹

Yapılan yardımlar Osmanlı sınırlarını aşmıştır. İslam âlemi de bu olayı İslamiyet'e karşı yapılmış bir saldırı olarak düşündüğü için her türlü maddi ve manevi yardımı adeta dini bir vecibe olarak algılamıştı. Bu noktada Mısır'da, Hindistan'da ve Afganistan'da yardım komiteleri oluşturularak Müslümanlar, Trablusgarp Savaşı için seferber olmuştur.¹²⁰ İtalyanlara tepki olarak Mısır ve Tunus'ta çeşitli halk hareketleri meydana gelirken; Mısır'da sadece zenginler değil, fakirler dahi aylıklarını bağışlamak, kadınlar zinet eşyalarını satarak bedellerini göndermek suretiyle fedakârlık örneği sergilemiştir.¹²¹ Hindistan'daki Müslümanlar da maddi ve manevi yardımlarını esirgememişlerdir. Saldırıları kınamak için protesto mitingleri yapmışlar ve İngiliz hükümetine savaşa müdahil olması için baskı yapmışlardır. Aynı zamanda Hindistan Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla toplamış oldukları yardımları Osmanlı Hariciye Nezareti'ne çeşitli tarihlerde göndermişlerdir.¹²² Benzer şekilde Saray-Bosna'da kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Yardım Komisyonu tarafından toplanan 15.000 Osmanlı Lirası İstanbul'a gönderilmiştir.¹²³ Bulgaristan'ın

Karadeniz Araştırmaları, Sayı:31, (Güz 2011), s. 54-55; 1912 yılında tayyare tahsili için Avrupa'da bulunan subaylardan tespit edilenler hakkında bilgi için bkz. T.C. Milli Savunma Bakanlığı, *Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim*, Ankara 2000, s. 329-330.

¹¹⁸ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328 (20 Mart 1912)

¹¹⁹ Bu şiir Türk kamuoyunda İtalya'ya karşı olan öfkeyi göstermesi açısından önemlidir. Beş kıtalık şiirin son kıtası şu şekildedir: “Muntazam bir tekâmüle mahkûm/Tarihin yaptığı tekrarsa?/Bizi hep kan, elem, ölüm ederse/Etse encüm dahi simadan hücum/Yine bir şanlı Türk doğup mutlak/Senden ey düşman ebed-meşum /Senden elbette intikam alacak.” *Trabzon'da Meşveret*, No:368, 28 Mart 1328 (10 Nisan 1912)

¹²⁰ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 139-148; Öksüz, *a.g.m.*, s. 66-67.

¹²¹ Faysal Mayak, “Babanzade İsmail Hakkı'nın *Tanin*'de Yayınlanmış Makalelerine Göre Osmanlı Devleti ve Dış Politika (1911)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, C:3, Sayı:11, (Bahar 2010), s. 433.

¹²² Hasan Taner Kerimoğlu, “Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devletine Yaptıkları Yardımlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C:XII, Sayı:2, (Kış 2012), s. 164-168; Serdal Soyuer, “Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne Yardım Kampanyalarının Osmanlı Basınına Yansımaları”, *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı:13, (2008), s. 91-118.

¹²³ Genç Osman Geçer, “Bosna-Hersek'ten Hilal-i Ahmer'e Maddi Yardımlar: Misbah Mecmuası

Lom Kasabası'ndan, Londra Cemiyet-i İslamiyesi'nden ve Kahire'de merhum Sultan Paşa'nın haremi İkbal Hanım tarafından yapılan bir miktar yardım da Osmanlı Devleti'ne ulaştırılmıştı.¹²⁴ Tunus'tan bir heyet Hilal-i Ahmer'e 12.000 Lira göndermiştir.¹²⁵ Basra'da Kuveyt kaymakamı Mübareküs Sabah, Trablus mücahidi için 1500 Lira vermişti.¹²⁶ Böylece yapılan yardımlarla küresel ölçekte Müslümanların din kardeşliği temelinde bir araya gelebileceklerinin işareti verilmiş oldu.¹²⁷

Savaşın İç Politikaya Etkileri

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla birlikte gazetelere yansıyan haberlerde, zaten Balkanlardaki karışıklıklar yüzünden bunalmış olan Hükümetin, İtalyan saldırısıyla oldukça zor duruma düştüğü yazılıydı. Bütün bu olanlardan Hakkı Paşa Hükümeti sorumlu tutulduğu için kabinenin istifa ettiği ve yerine de Said Paşa'nın geçtiği belirtiliyordu.¹²⁸ Hakkı Paşa, 29 Eylül 1912'de sunduğu istifanamesinde, son zamanlarda Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki nota trafiğinden bahsederek en son İtalya'nın Preveze'de Osmanlı torpidosunu topa tutması ile başlayan savaşta sorumluluğunun olduğu gerekçesiyle görevinden ayrıldığını belirtiyordu.¹²⁹

Trablusgarp'ın o dönemde içinde bulunduğu durum da İtalya'ya işgal için uygun ortamı sağlamıştı. Bu hususta genelde İkinci Meşrutiyet dönemi politikaları, özelde de Hakkı Paşa Hükümeti'nin yanlış tercih ve tasarrufları etkili olmuştur. Bu doğrultuda savaş öncesinde asker sayısının azaltılması, Kuloğulları teşkilatının lağvedilmesi, kuraklık ve sonuçları, Vali İbrahim Paşa'nın görevden alınması, Hakkı Paşa'nın İtalya'nın hazırlıklarından habersiz olması, Hükümetin başlıca ihmalkârlıklarından bazıları olarak sıralanabilir.¹³⁰

15 Ekim 1911 tarihinde Trablusgarp mebuslarından Mahmut Naci ile Sadık Efendiler Meclise Hakkı Paşa kabinesi hakkında bir takrir sunmuşlardır. Bu takrirden Hakkı Paşa hakkındaki suçlamalar dokuz madde halinde özetleniyordu. Hükümet, Trablusgarp'ın savunmasını ihmal etmekten ve İtalya'nın işini kolaylaştırmaktan sorumlu tutuluyordu. Hakkı Paşa Hükümeti hakkında verilen takrir şu şekilde kaleme alınmıştı: "*İşte ber vech-i maruz-ı ahval bugün Trablusgarp ile Bingazi'yi Osmanlıların miras-ı ecdad olarak*

Örneği (1912-1914)", *TÜBAR*, C:XXXI, (Bahar 2012), s.103.

¹²⁴ *Tanin*, No: 1255, 16 Şubat 1327 (29 Şubat 1912)

¹²⁵ *Trabzon'da Meşveret*, No:371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912)

¹²⁶ *Trabzon'da Meşveret*, No:362, 7 Mart 1328(20 Mart 1912)

¹²⁷ Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.164.

¹²⁸ Naci, "Mütefekkirin-i Millet Kimlerdir?" *Trabzon'da Meşveret*, No:374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912)

¹²⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, C:4, İstanbul 1982, s.1772-1776; Avanzade, *a.g.e.*, s. 10-11; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 69-70.

¹³⁰ İnal, *a.g.e.*, s.1776-1781; Kurtcephe, *a.g.e.*, 22-30; Şıvgın, *a.g.e.*,8-13.

*Afrika'da malik oldukları bu bî-gâne kıta-i mübarekeyi her türlü vesait-i müdafaadan aciz, askersiz, silahsız, fişeksiz, zabitsiz, valisiz, kumandansız, zahiresiz, parasız, aç ve sefil İtalya'nın baziçe-i ihtirası olarak terk ve teslim eylemiştir. Biz Trablusgarp mebusları müvekkillerimizin seda-yı vicdanlarına tercüman olarak şu felaket alınmadan dolayı Hakkı Paşa'nın refikasını muvacehen millete itham ediyoruz.*¹³¹

İtalya'ya karşı izlediği politikadan dolayı ağır eleştirilere hedef olan Hakkı Paşa kabinesi yukarıda ifade edildiği üzere istifa etmişti. Yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Sait Paşa 18 Ekim 1911'de hükümet programını meclise sundu. Fakat bu program da Trablusgarp Savaşı'nın sona erdirilmesi için somut bir çözüm yolu getiremiyordu. Bu konu sonraki günlerde de mecliste tartışıldı. Mebuslar Trablusgarp'ı savunmak için gerekli önlemlerin alınmamasını eleştiren konuşmalar yaptılar.¹³²

II. Meşrutiyet Dönemi toprak kayıpları ve Trablusgarp Savaşı ile ilgili tartışmalara Meşveretçi Nâci, 6 Mart 1912'de yazdığı "*Ne Acayip Mukayese*" başlıklı yazısıyla katılır.¹³³ Bu yazıda II. Abdülhamit döneminde uygulanan politikalar ile Osmanlı topraklarının elde tutulabildiği kabul edilmekle birlikte; Bosna Hersek ve Doğu Rumeli'nin kaybının İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde gerçekleştiğine, 93 Harbi'nin bu kayıpta bir milat olduğuna vurgu yapıyordu: "*Biz nazar-ı ihtiraslarını tevcih eden hükümetler inkılâbımızdan ittihazı fırsat ederek ağızlarındaki lokmaları alel acele yuttular. Trablus'un dâhil aynı vaziyette olduğunu erbab-ı akl ve mantık kabul eder*" denilerek aslında buraları alma fikrinin İkinci Meşrutiyet'ten önce ortaya çıktığı ve olgunlaştığı, sadece Meşrutiyetin işgal için uygun ortam oluşturduğu belirtilmekteydi. Yazıda Trablusgarp'la ilgili olarak da şu değerlendirme yapılmaktadır: "*Abdülhamit Trablus'ta haylice asker bulundurarak o kıtayı düşmanın tecavüzünden muhafaza ettirmiş. Bunu söylemek için Arityas muharriri aklından olmak lazımdır. Trablus sevahilini muhafaza etmek için bir kere donanmaya ihtiyaç vardır. Hâlbuki devr-i sabıkda donanmamız var demek için iyice düşünmek lazımdı. İtalya ise aynı kuvve-i muharebeye haizdi. Bunun için Trablus daima İtalya'nın matmah-ı nazarı olmuştu ve istediği zaman oraya geçebileceği için kan dökerek samime-i memalik edeceği Trablus'u iktisat-ı siyasi ile haritasına dâhil etmeyi muvafık bulmuş ve o maksatla da Trablus'ta pek çok teşebbüsatta bulunmuş idi. Ne vakit ki hükümet-i Osmaniye ordusunu tanzim ve donanmasını tezvide başladı İtalyanlar bizden kuşkulandılar. Ani bir*

¹³¹ Bu taktır için bkz. Avanzade, *a.g.e.*, s. 76-78; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 52-54; Kurtcephe, *a.g.m.*, s. 243-244.

¹³² Şaduman Halıcı, "Meclis-i Mebusan'da Trablusgarp (1908-1912)", *Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan*, Ankara 2008, s. 529-530; Kurtcephe, *a.g.m.*, s. 237-243.

¹³³ Bu yazı aslında Giresun'da İttihat ve Terakki karşıtı yayın yapan Arityas isimli Rumca bir gazetedeki makaleye cevap olarak kaleme alınmıştır.

hücum ile Trablus'a girdiler."¹³⁴ Yazıda II. Abdülhamit döneminde kara kuvvetleriyle Trablusgarp'ın korunmuş olmasının çok da önemli olmadığı belirtilerek bu konuda donanmanın yetersizliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca İtalya'nın daha önceden Trablusgarp'ta gözü olduğu ve Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine izin vermeden ani bir baskınla Trablusgarp'ı işgal ettikleri belirtilmektedir. Makalenin devamında İttihat ve Terakki taraftarlarının Trablusgarp'ta korkusuzca düşmana karşı savaşırken İttihat ve Terakki'nin vatana ihanetle suçlanmasının iyi niyet gösterisi olamayacağı belirtiliyordu.¹³⁵

İttihat ve Terakki'nin Trabzon'daki yayın organı olan *Trabzon'da Meşveret*'in 1 Mayıs 1912 tarihli sayısında "*Mütefekkirin-i Millet Kimdir?*" başlıklı, Osmanlı Devleti'nin ve aydınlarının içinde buldukları durumu değerlendiren bir yazı yayınlanmıştı. Aslında bu yazının konusu doğrudan Trablusgarp Savaşı değildi. Yazarın amacı savaş üzerinden iç politika tartışmalarına katılmaktı. Meşveretçi Nâci yazısında, aydın ve siyasetçilerin ülkenin birlik ve bütünlüğünü sağlamak ve İtalyanları Trablus'tan atmak için birlik olup mücadele etmek yerine nasıl siyasi kavgaya tutuştuklarını anlatmaya çalışıyordu. Yazar, "*Hakkı Paşa kabinesinin üzerinde bulunan mes'uliyet-i azimeyi deruhte ederek Avrupa kabineleri ile muhaberat-ı siyasiyeye girişmesi mümkün değildi. Ba-husus Avrupalıların mütereddid mevkide bulunan bir kabineye itimat etmeleri de beklenemezdi*" diyerek hükümet değişikliğinin gerekçelerini anlatmaya çalışıyordu. Bu nedenle yeni bir Hükümet kurulmuş ve Sait Paşa kabinesi göreve getirilmiştir. Muhaliflerin Said Paşa'nın devlet adamlığına diyecekleri bir şey yoktu. Bu nedenle onlar güya Sait Paşa'yı hariç tutarak kabine arkadaşlarını hedef almışlar ve "*hükümet bunların elinde tedbir edilemez*" diye karşı çıkmışlardı. Muhalifler içinde bu iç siyasi sorunları Trablus'tan daha önemli görece kadar ileri gidenler ortaya çıkmıştı. Yazar bu düşünceye sahip olan kişileri şu cümlelerle itham ediyordu: "*Trablus'ta binlerce İslamlar İtalyan kurşunuyla şehit ediliyorken bunlar ağraz-ı şahsiyye ve ihtirasat-ı noksanıyeden vazgeçemiyorlardı.*"

Milletin temsilcisi olan Meclis-i Mebusan'da bu karışıklıklar devam ederken kamuoyunda, bütün sorumluluğu üzerine almış bulunan Heyet-i Vükela'nın sağlam adımlar atamayacağı kanaati ortaya çıkmaya başlamıştı. Tam bu sırada teklif edilen 35. madde, muhaliflerin elinde yeni bir silah oldu ve onlar, dün lehinde sözler sarf ettikleri Sait Paşa'ya saldırmaya başladılar. Sonuçta Mecliste, Hükümete muhalif güçlü bir grup ortaya çıkmıştı. *Trabzon'da Meşveret* gazetesi sütunlarına yansıdığı şekliyle "*Her vilayetten, her livadan hatta her kaza ve nevahiden müteaaddid telgraflar çekilerek*" Meclis birlik olmaya davet edildiyse de istenilen sonuç ortaya çıkmadı. Bunun

¹³⁴ Nâci, "Ne Acayip Mukayese", *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

¹³⁵ Nâci, "Ne Acayip Mukayese", *Trabzon'da Meşveret*, No:358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

üzerine seçime gidilmesi kararı alınarak Meclis feshedildi.¹³⁶ 35. maddenin mecliste görüşüldüğü Ocak ayı içerisinde Erzurum mebusu Varteks Efendi söz alarak yaptığı konuşmada; Trablusgarp Savaşı ile daha fazla ilgilenilmesini, Meclis içindeki bu kargaşanın yarardan çok zarar getireceğini ifade etmiştir.¹³⁷ Bu dönemde parlamento, çalışma zamanının büyük bir bölümünü iç politikaya dönük kısır tartışmalarla geçirmiştir.¹³⁸

Trablusgarp Savaşı çerçevesinde devam eden iç politik cepheleşmelerine yönelik tartışmalara *Trabzon'da Meşveret* gazetesinin diğer yazarları da katılmıştır. Osman Mecidi imzalı bir yazı gazetenin 21 Şubat 1912 tarihli nüshasında yayınlanmıştı. Bu yazıda Osman Mecidi, II. Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Devleti'nin zor günler geçirdiğini ve önemli kayıplar yaşadığını vurguladıktan sonra, bütün bunlara ilaveten bir de Meşrutiyet karşıtlarının 31 Mart Vakası'nı gerçekleştirdiklerini belirtir. Yazar, bazı kesimlerin iddialarının tam tersi bütün bu yaşananlara Meşrutiyetin sebebiyet vermediğine işaret ederek konuyu iç politikadaki sorunlara getirir. Ona göre birlik beraberlik içinde olup Trablusgarp için çözüm yolu oluşturabilecek politikalar üretmek gereklidir. Meclis ile ilgili analizi ise şöyledir: "*Afrika'daki hâkimiyetimizi mahvetmek, vatan-ı mukad-desimizin bir cüz'-i mühimmi olan Trablus'umuzu, o kıta-i vasimizi elimizden almak için bin türlü bahaneler ittihaz eden İtalyanlara karşı hem-dest-i vifak olarak çalışmamız icap ederken Meclis-i Milli de aynı maksatla vaktinden evvel küşad edilmiş iken, bilakis vekillerimiz pek büyük münakaşa kapıları açtular. Hâl ve zamanın müsait olmadığını hiç de nazar-ı itibara almadılar. Donanmasızlık yüzünden uğradığımız felaketi takdir eden efrad-ı millet tarafından donanmaya sarf edilmek üzere muayyen bir müddet için vergilerine % 25 zammı hakkında yükselen feryad-ı mazlumaneyi işitmediler. Hatta Trablus'taki muharebeyi bütün bütün unuttular.*"¹³⁹ Yazısının devamında meclisin dağıldığını ve bu noktada maziye unutarak vakti iyi değerlendirerek millete mühim bir vazife düştüğünü belirtmiştir. Ayrıca vatanın geleceği için halktan İttihat ve Terakki'yi destekleyici bir tavır almasını istemiştir.¹⁴⁰

Gazetede seçimlerde sağduyulu davranıp tecrübeli ve vatana hizmeti dokunacak kişilerin seçilmesi yönünde bir tavsiye dikkati çekmektedir. Fakat

¹³⁶ Nâci, "Mütefekkirin-i Millet Kimdir?", *Trabzon'da Meşveret*, No:374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912)

¹³⁷ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara 2008, s. 381-382.

¹³⁸ Kurtcephe, *a.g.m.*, s. 257; Tüccarzade İbrahim Hilmi de Balkan savaşlarının kaybedilme nedenlerini anlattığı eserinde, Trablusgarp savaşı sırasında yaşanan politik çekişmeye vurgu yapmıştır. İktidar ve muhalefet arasındaki çekişmelerden dolayı Trablusgarp savaşına yeterince önem verilemediği belirtiliyordu. Bkz. Tüccarzade İbrahim Hilmi, *a.g.e.*, s. 22.

¹³⁹ Osman Mecidi, "Ne Kazandık?", *Trabzon'da Meşveret*, No:354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912)

¹⁴⁰ Osman Mecidi, "Ne Kazandık?", *Trabzon'da Meşveret*, No:354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912)

seçimler öncesi olduğu gibi seçimler sonrası da tartışmalar bitmemiştir. Bu defa muhalifler, İttihat ve Terakki'nin bütün vilayetlerde seçimlere müdahale ettiğini, seçmenlerin şiddet ve cebir altında oy kullandıklarını ileri sürdüler ve yeni karışıklıklara ve tartışmalara sebep oldular. Örneğin muhalif cepheden İkbâl gazetesi: “*İntihabatda hilaf-ı kanun hareket edildiğini, herkesin hür ve serbestiyet olarak rey vermesine mümanaat olunduğunu, müntehiblere cebr ve tazyik yapıldığını*” iddia ederek tarihimize “sopalı seçimler” olarak bilinen 1912 seçimlerindeki durumu değerlendirmiştir.¹⁴¹ Meşveretçi Nâci'ye göre ise “*ye's ve hüsrana giriftar olanların*” bu tür iddialar ileri sürmeleri çok görülmemeliydi. Nâci bundan sonra hukuk dışı yollara sapıldığı, seçmenlere baskı yapıldığı gibi iddiaların ülkenin içten ve dıştan ağır baskı altında olduğu bir dönemde yanlış olduğunu, ülke toprakları işgal altında iken iç siyasi kavgalar yapmanın anlamsızlığını ifade etmekteydi. Onun aydın değerlendirmesinde “*mütefekkir-i millet*” ülkesinin ve milletin menfaatini kendi kişisel ve siyasi çıkarlarının önüne koyması gereken kişi idi.¹⁴²

Sonuç

29 Eylül 1911'de İtalya'nın saldırısı ile başlayan Trablusgarp Savaşı kısa bir süre sonra bu bölgenin dışına yayılır. Bu doğrultuda Kızıldeniz ve Akdeniz'deki Osmanlı toprakları saldırılara maruz kalır. İtalya'nın savunmasız bir liman olan Beyrut'a saldırması, Çanakkale'yi geçmeye teşebbüs etmesi Osmanlı ülkesinde ve Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştır. Çanakkale'nin geçilemez olduğu da ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında ispat edilmiştir.

Savaş süresince ulusal ve yerel basın, halkın olaylardan haberdar edilmesi konusunda önemli bir sorumluluk üstlenmiştir. *Trabzon'da Meşveret* gazetesi de bu doğrultuda Osmanlı Ajansı'ndan aldığı haber ve yorumları okuyucularla paylaşmıştır. Gazete sütunlarındaki yazılarla bir yandan İtalya'nın haksızlığı tüm dünyaya duyurulurken bir yandan da İtalya'nın amacına asla ulaşamayacağı vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti, daha savaştan önce İtalyanlarla anlaşan, Avrupalı devletlerden arabuluculuk istemişse de dönemin büyük güçlerinin kayıtsızlığı istenilen sonucun alınmasını engellemiştir. Ayrıca İtalya'nın ileri sürdüğü

¹⁴¹ Bahsedilen seçimler tarihe “Sopalı Seçimler” adıyla geçen 1912 milletvekili seçimleridir. Muhalifler, bahsedilen seçimlerde İttihatçıların Trabzon'da da seçime hile karıştırdıklarını, halka baskı yaptıklarını ifade etmişlerdi. Hatta Trabzon Valisi'nin şehirde seçimi İttihatçılara kazandırma vaadiyle atandığını, İttihatçı azaların sandık başında oturarak halka baskı yaptıklarını ve benzer olayların Giresun ve Ordu'da da yaşandığını iddia etmişlerdi. Yani Trabzon Vilayeti'nde devlet memurları İttihatçılar lehine seçimlere müdahale etmişler ve seçimleri İttihat ve Terakki adaylarının kazanmasında önemli rol oynamışlardı. Kudret Emiroğlu, “Trabzon'da Sopalı Seçimler-1912”, *Tarih ve Toplum*, C: 17, Sayı: 97, (Ocak 1992), s. 41-46.

¹⁴² Nâci, “Mütefekkirin-i Millet Kimdir?”, *Trabzon'da Meşveret*, No:374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912)

barış önerileri ile Osmanlı Hükümeti'nin teklifleri arasında farklılıklar barış yapılmasını geciktirmiştir.

Trabzon'da Meşveret gazetesi, cepheden gönderilen mektupları yayınlamak suretiyle halkın heyecanını harekete geçirmiş ve Trabzonluları yardım yapmaya teşvik etmiştir. Maddi yardımların yanı sıra bölgeye gönderilen ilk sağlık ekibinin başında Trabzonlu birisinin bulunması, Trablusgarp Savaşı sırasında Trabzonluların fedakârlıklarının boyutunu göstermesi açısından dikkat çekici niteliktedir.

Trablusgarp Savaşı'nın devam ettiği günlerde içerde yaşanan politik çekişmeleri de gazeteler açıkça ortaya koymuştu. *Trabzon'da Meşveret*'te anlatılan siyasi manzara sanki Balkan Savaşı sırasında yaşanacak olan felaketin habercisi gibi görünmektedir. Siyasetin devlete ve millete hizmet etmenin aracı olmaktan çıkarak, siyasi rakibini hasımlaştıran bir yöne kayması ve bunun sonucu herkeste hâkim olan aşırı politikleşmenin Osmanlı devletinin başına açmış olduğu felaketler, Trabzon'da yerel bir gazeteden, İttihatçı bakış açısıyla dışarı yansımaktadır.